

Ingars Gusāns

KULTŪRZĪMES LATGALIEŠU MŪZIKAS GRUPU TEKSTOS

Pētījuma mērķis – apzināt un analizēt kultūrziemes, kas sastopamas latgaliešu populārās mūzikas (izņemot šlagerizpildītājus) grupu tekstos, pamatuzmanību veltot pašu mūziķu sarakstītajiem tekstiem. Darbā izmantota strukturālās semiotikas metode. Var konstatēt, ka latgaliešu grupu tekstos ir sastopamas: 1) etniskās piederības zīmes, kas saistītas ar Latgali un latgaliešiem, 2) folkloriskās kultūrziemes (Pinokio, Pelnrušķīte, spogulītis u. c.), 3) vēsturiskās kultūrziemes, 4) kā nosacīta kultūrziemju grupa ir izvirzāma „mazo cilvēku” atainošana mūsdienu pasaulē, proti, sociālas ievirzes kultūrziemes.

Atslēgas vārdi: kultūrzieme, latgaliešu populārā mūzika, Latgale, latgalietis, folklorā, „mazais cilvēks”, stereotipi.

CULTURAL SIGNS IN TEXTS OF LATGALIAN BANDS

During ten years, since Latgalian popular music has returned to the mainstream Latvian music stage, 44 Latgalian music albums have been released. The lyrics of these songs are written by musicians, Latgalian and Latvian poets and as a result of teamwork of poets and music authors.

The subject of the present research is represented by cultural signs in the song texts of Latgalian bands; the research object is song lyrics of Latgalian bands. Sources selected for the research are the song texts of Latgalian bands and performers: “Borowa MC”, “Bez PVN”, “Dabasu Durovys”, “Green Novice”, Laura Bicāne, “Kapļi”. Some musicians and bands use Latvian and Latgalian folk songs in their music, yet they are not discussed in the present research. Other musicians use works of Latgalian poets, which are mentioned here only for comparison. Therefore, the key focus is on texts written by musicians themselves, collected from the released music album brochures and from correspondence with band members. The texts of schlager music bands are not examined here either, as they are worth making a separate research.

It must be admitted that cultural signs in the examined texts do not occur particularly often, although the feature of the post-modernist culture is related to reassessment and mock of previous culture, the song lyrics are still rather romantic, traditional and compliant with the requirements of mass culture. The use of cultural signs is not characteristic of bands “Green Novice”, “Bez PVN” and performer Laura Bicāne, therefore, the song texts of bands “Borowa MC”, “Dabasu Durovys”

<http://dx.doi.org/10.17770/latg2016.8.2236>

and “Kapļi” are analysed the most.

The research has been carried out based on the method of structural semiotics (J. Lotmans, R. Veidemane) by analysing cultural signs found in the selected texts.

The signs related to cultural history are rather traditional: Latgale, Latgalians, rarely, some specific natural or geographical objects relevant to cultural historical events or associated exactly with the Latgale region. However, the search for territorial and ethnic identity and its construction for oneself and others (mostly, neighbours of other regions) is one of the main questions in the lyrics. As the mentioned bands “Borowa Mc”, “Dabasu Durovys” and “Bez PVN” play popular, mass-oriented music, their texts are mostly intended for broad public, therefore, the first features that characterize the song lyrics of Latgalian bands are the cultivation and preservation of stereotypes. These stereotypes are divided into two groups:

- 1) favourable, emotionally uplifting, sometimes even rousing self-confidence;
- 2) critical, prejudiced, causing negative atmosphere and emotions.

The poetical rock band “Kapļi”, which belongs to an alternative direction of Latgalian music and has ironic, sarcastic texts, sing about cultural signs related to Latgale in a completely different way. Their lyrics show a different view of things that are holy, inviolable, and indisputable to many Latgalians.

Regarding cultural signs representing the folkloristic level, it must be noted that in this research ‘folkloristic’ is meant in the broadest sense of this word (not only folk compositions, but also events, objects, things that have become a part of folklore over time, often becoming subjects of literary tales), for instance, Pinocchio, the main character combines several characters: a fool, a body-builder, and even a lyrical ego seeking for its own identity. All character appearances, which are reflected in other songs about the modern hero, suggest that the character avoids activity or makes the new world unstable by drawing, making it from plasticine, using the phone, and consequently, creates a virtual world which is modern and transitory.

“Dabasu Durovys” reveals their life philosophy and search for meaning with the help of historical cultural signs, for instance, the river Rubicon, known from ancient times, meaning the breaking of links to the past and not returning to previous situation, or the royal court of the Sun King, that symbolizes absolute monarchy, or Napoleon, etc.

“Little man” and his daily life are related to another group of cultural signs. Depiction of daily life in poetry shows on the one hand that the author values the place and time of his life; on the other hand it demonstrates an artistic approach to everyday reality. These texts usually convey tragically ironical feeling and show modern typical dramas right beside us. Such characters most frequently appear in the texts of the bands “Kapļi” and “Dabasu Durovys”.

Even though cultural signs do not appear in the texts of Latgalian bands frequently, they are diverse. Cultural historical signs, which appear in patriotic and ironic lyrics, reveal authors’ homeland Latgale and Latgalians with their typical positive and negative stereotypes. Cultural signs related to Latvia and Europe

highlight ironically sharp reality of emigration and infrequent visits to Latvia and are bound to several historical periods, which are mostly related to domestic, rarely social political situations.

Keywords: cultural sign, Latgalian popular music, Latgale, Latgalian, folklore, „the little man”, stereotypes.

Ievads

Desmit gados, kopš latgaliešu populārā mūzika atkal atgriezās Latvijas mūzikas aprītē, ir iznākuši 44 latgaliešu mūzikas albumi. Tajos izmantotie dziesmu teksti ir gan pašu mūziķu sacerēti, gan Latgales un Latvijas dzejnieku darbi, gan mūzikas autoru un dzejnieku kopdarbi. Pilnīgai tekstu apzināšanai nereti traucē tas, ka ne vienmēr teksti tiek publicēti kompaktdiska bukletā vai arī pats albums netiek izdots „materiālā” formātā, kā, piemēram, grupas „Bez PVN” albums „Reits” (2013) vai poētiskās rokapvienības „Kapļi” minialbums „Prauda par Madali” (2013). Tie ir publiskoti mūsdienās populārajā lejuplādes failu formātā, līdz ar to teksti tika meklēti sarakstē ar grupas dalībniekiem.

Minētā pētījuma priekšmets – kultūrzīmes latgaliešu populārās mūzikas grupu dziesmu tekstos, pētījuma objekts – latgaliešu grupu dziesmu teksti. Pētījuma avoti – Latgales grupu un izpildītāju teksti: „Borowa MC”, „Bez PVN”, „Dabasu Durovys”, „Green Novice”, Laura Bicāne, „Kapļi”. Dažu mūziķu un grupu dziesmās bieži tiek izmantotas latviešu un latgaliešu tautasdziesmas, kas konkrētā pētījumā netiek apskatītas, piemēram, grupu „Laimas Muzykanti”, „Rikši” vai Birutas Ozoliņas repertuārs, savukārt Sovvaļņiks izmanto latgaliešu dzejnieku (Antona Kūkoja, Līgas Rundānes, Valentīna Lukaševiča, Annas Rancānes u. c.) darbus, kas pētījumā tiek pieminēti vien retam salīdzinājumam. Tādējādi pamatuzmanība tiek veltīta pašu mūziķu sacerētajiem tekstiem, kas ir iegūti no izdoto albumu bukletiem un sarakstes ar grupu dalībniekiem. Tāpat netiek aplūkoti šlāgergrupu teksti, jo tie ir atsevišķa pētījuma vērti.

Jāatzīst, ka kultūrzīmes aplūkotajos tekstos neparādās sevišķi daudz, lai arī postmodernisma kultūras iezīme ir saistīta ar iepriekšējās kultūras pārvērtēšanu un parodēšanu, mūzikā izmantotie teksti joprojām vairāk ir romantiski, masu kultūras prasībām atbilstošāki, tradicionālāki. Kultūrzīmju izmantojums nav raksturīgs grupām „Green Novice”, „Bez PVN” un izpildītājai Laurai Bicānei, tāpēc galvenokārt tiek iztirzāti grupu „Borowa MC”, „Dabasu Durovys” un „Kapļi” teksti.

Pētījums ir veikts, pamatojoties uz strukturālās semiotikas metodi (Лотман 1996, Veidmane 1977), analizējot tekstos atrodamās kultūrzīmes.

Aplūkotajos dziesmu tekstos var izdalīt: etniskās piederības, folkloriskas, vēsturiskas un literāras kultūrzīmes, nosacīti arī sociāli marķētas kultūrzīmes, kas prezentē „mazā cilvēka” problemātiku, kas kopš 20. gs. sākuma ir reālisma literatūras prioritāte un vēl 21. gs. sākumā vairāk bija raksturīgs tieši prozai kā *mazo cilvēku apziņas piezīmes uz lielās vēstures malām* (Dubīņa 2007: 75). Kultūrzīmes

funkcionalitāte postmodernā tekstā ir daudzveidīga: *Kultūras zīme no vienas puses rod saskari ar masu kultūru, piemēram, kultūras zīme ir uztverama kā mīkla, neparastais tekstā (..). No otras puses – tā ilustrē kultūras bezapziņu (tradīcijas, paražas, tikumus, normas utt.), proti, margināli atklāj arī paša rakstītāja pasaules redzējuma īpatnības, taču atšķirībā no modernisma tradīcijas tās tikai netieši uzvedina uz vienu no teksta iespējamām izpratnes paradigmām* (Šuplinska 2006: 40).

Etniskās piederības kultūrzīmes

Etnisko piederību akcentējošās zīmes ir visai tradicionālas: *Latgale, latgalieši, latgaļi*, retāk konkrēti dabas vai ģeogrāfiskie objekti, kas saistīti ar kultūrvēsturiskiem notikumiem vai asociējas tieši ar Latgales reģionu. Taču teritoriālās, etniskās identitātes meklējumi un konstruēšana sev un citiem (galvenokārt, pārnovadniekiem) ir viens no dziesmu tekstu pamatjautājumiem. Tā kā minētās grupas „Borowa Mc”, „Dabasu Durovys” un „Bez PVN” spēlē populāru, uz tautas masām orientētu mūziku, tad arī šo grupu teksti ir lielākoties plašai publikai domāti, tāpēc pirmā iezīme, kas raksturo latgaliešu grupu tekstus, ir stereotipu kultivēšana un uzturēšana. Šie stereotipi ir iedalāmi divās grupās:

- 1) labvēlīgi, emocionāli pacilājoši, dažkārt pat latgalisko pašapziņu rosinoši;
- 2) kritiski, aizspriedumaini, nelabvēlīgu gaisotni vai emocijas izraisoši.

Viena no grupas „Borowa MC” dziesmām ir „Latgaļu party”, tajā var vienkopus dzirdēt vairākus spilgtus stereotipus.

Tātad kā pozitīvos stereotipus var minēt:

- 1) latgalieši kā labi, jautri, labsirdīgi un strādīgi cilvēki, piemēram,

Eisti latgalīši, kas vīnmār doluos maizē,

*Pīroduši pi dorba, tī nasabeist gryuteibu,
 Nūmat svātku kuortu i zemē īkšā raušās!*

Latgalīts prūt prīcuotīs vysu cauru nakti (Bo, 2005, 8),¹

- 2) Latgales apjūsmas vērtā daba, piemēram,

Skaista doba i svaigs gaiss

Upis i azari, kur zivis lelys peld (Bo, 2005, 8),

- 3) skaistās latgaliešu meitenes:

Tu esi redziejs meitys – latgaļu meitinis!

Nav par jom lobuoku – vīnmār skaistys, smaideigys (Bo, 2005, 8).

Arī pats dziesmas nosaukums „Latgaļu party” un pirmās rindas:

¹ Turpmāk saīsinājums *Bo* norādīs grupu „Borowa MC”, tālāk seko gads, kad iznācis albums, un dziesmas kārtas numuru konkrētajā albumā. Saīsinājums *Be* apzīmēs grupu „Bez PVN”, *DD* – grupu „Dabasu Durovys”, *Ka* – poētisko rokapvienību „Kapļi” un *So* – mūziķis Sovvaļņiķs. Tekstos saglabāta oriģinālā rakstība.

*Latgale – vysi rūkys augšā
Pacelit, lai redz, ka party šudiņ te* (Bo, 2005, 8),

kur izmantots angļu vārds *party*, apliecina masu kultūrai raksturīgo izpausmi – atpūta ir iespējama kā *tusiņš, party*, aizmiršanās un Latgale ir vieta, kur var un vajag braukt atpūsties.

Ņemot vērā 21. gs. sākumā mūziķu aktualizēto etniskās piederības apziņu, kas tiek izteikta ar apzīmējumiem *latgalietis, Latgales latvietis, un apliecina ne vien teritoriālo piederību, bet galvenokārt valodas, kultūras, etnomentālītātes savdabību salīdzinot ar citu novadu latviešiem* (Kļavinska, 2012), pašsaprotamas un dabiskas daudziem Latgales reģiona cilvēkiem kļūva domas –

*Es aju nu Latgalis
I asmu par tū lapns!* (Bo, 2005, 1)

vai arī:

*I gona myusus muocēt
A, paleidzit sev...* (Be, 2007, 7)

vai arī:

*Moza Latgola, i mysu moz!
Bet mes vēļ asom!*

*Latgola gaida, kod
Paceļsim jū saulī
Placu pi placa –
Kūpā mes varam!*

*Da, mes latgalīši,
Ej tu izdori kū myusim!* (Bo, 2008, 1)

Šie piemēri ir uztverami kā pozitīvas gribas un pašapziņas apliecinājums, uzmundrinājums, kas ar dziesmas palīdzību arī tiek nodots klausītājiem. Protams, visvairāk šī doma tiek apjausta Latvijas galvaspilsētā Rīgā, kur dzīvo un strādā daudzi latgalieši, vai arī šīs domas ir svarīgas tiem latgaliešiem, kas izbraukuši uz ārzemēm un kas vismaz psiholoģiski jūtas kā trimdinieki, lai arī šobrīd tā tomēr ir ekonomiski noteikta emigrācija; dziesma viņiem nereti ir vienīgais ar latgaliešu kultūru saistītais pavediens.

No otras puses, daudzi latgalieši, kas dzīvo Rīgā, ir apliecinājums otrajai stereotipu grupai, kas atklāj citu Latgales pusi – problēmu nomāktu, nabadzīgu reģionu:

*Tik tagad – jam kauns par tū vītu,
Nu kurīnis jis savu pasaulis celi reiz suoka!*

*Kas jam vairs tei Latgale – vīna bādu zeme?
Kur cylvākim nav dorba, kur volda bezcereiba,*

*Kur kotrs trešais dzer, nazina, kas gaida tū reit!
Tam bīžai juodūmoj, par kū maizi reitam pierkt!*

Latgaļīts latgalīšam nava te vairs bruoļs... (Bo, 2005, 1)

Ne tikai grupas „Borowa MC” tekstā izskan skumjā atziņa, ka cilvēki neatgriežas atpakaļ uz dzimto novadu, lai gan tieši cilvēki ir tie, kas var kaut ko mainīt. Cerīgāk šī doma tiek pausta grupas „Bez PVN” tekstā: *Es apsagrīžu iz skriļča Latgola sēd;/ Tic, ka byusim tai blokus i sorguosim jū* (Be, 2007, 7).

Svarīgs šajās rindās ir *skriļča* ‘sliekšņa’ simbols, kas parasti nodala divas pasaules, akcentējot robežsituācijas nozīmīgumu. Tomēr kopējā noskaņa nav optimistiska, ko vēl vairāk brīžiem pastiprina Latgales cilvēkiem raksturīgā katolicisma samierināšanās ideoloģija –

*Kotram sovs krysts
Nu dabasim dūts,
Lels voi mozs –
Tys juonas i juocīš.*

Juonas leidz golam – kotram sovs dabasu krysts! (Bo, 2005, 5)

Uz šo diez gan klišejisko stereotipu fona var minēt tikai pāris A. Kūkoja dzejas rindas, kas izmantotas Sovvaļņika albumā „Bolts susātivs”:

*Byut latgalīšām – ni prūjom īt, ni atsagrīzt
Byut latgalīšam ir īt un īt* (So, 2010, 4).

vai:

*Īt muna tauta, otkon pi Dīva
Godsymtūs izsapņuoitu,
Boltu bazneicu caldama sevī* (So, 2010, 2).

Salīdzinot ar iepriekšminētajiem citātiem, šīs dzejas rindas iezīmē citu Latgales un latgalieša būtību, ceļu uz patību – būt nemitīgā kustībā, attīstīties. Piemēram, dzejas rinda *Boltu bazneicu caldama sevī* – ir daudzveidīgi interpretējama:

- 1) cilvēkam tuvo, savu vērtību atrašana, kopšana, sargāšana,
- 2) atgriešanās pie Dieva notiek caur attīrīšanos un darbošanos, augšanu,
- 3) tā var nebūt tikai kristīgo, bet vispārcilvēcisko vērtību atgūšana un saskatīšana sevī.

Pilnīgi citādi ar Latgali saistītās kultūrzīmes apdzied poētiskā rokapvienība „Kapļi”, kas pieder pie latgaliešu mūzikas alternatīvā virziena un kuras teksti ir ironiski, sarkastiski. Tie apliecina viņu citādo skatījumu uz lietām, kas daudziem latgaliešiem ir svētas, neaizskaramas, neapstrīdamas.

Visbiežāk tas ir saistīts ar sadzīvīsku, sociāli saasinātu problēmu aktualizēšanu sarkastiskā stilā: *Drycanu mopedistu banda, ar bazneickungu Ilgvaru priķšgolā./*

Kuop mozais iz mopeđa, hei, tu mozais ari (Ka, 2013, 2).

Leksikas izvēle, mūzikas diezgan agresīvais stils un nepārprotamie mājieni par baznīckunga seksuālo orientāciju un celibāta neievērošanu, grauj katolicisma dogmas, rāda, ka Baznīca kā sociāla institūcija mūsdienās nespēj risināt savas problēmas, kur nu vēl palīdzēt cilvēkiem. Sevišķi sāpīgi tiek aizskarts Latgales kristietības centrs Aglona, kur garīgais un svētais pazūd mūsdienu biznesa noteikumos:

A, maņ ir kauns, ka tymā naktī guoju

pi farizejim bulkys pierkt

Aglyuna – sirdsmīra tiergūņu pylsāta

Aglyuna – gareiguo komercdarbeiba (Ka, 2015, 6).

Tāpat tiek ironizēts par latgaliešu spēju vienoties Latgalei svarīgos brīžos, piemēram, kā tas bija ar balsojumu par grupas „Borowa MC” dziesmu „Vysskaistuokajai meitiņai” (2006), tikai pēdējos gados nekas nav mainījies un „svarīgie brīži” ir dziesmu aptaujas, šovi, nevis, piemēram, sociālu, izglītības, valodas politikas jautājumu risinājumi vai vismaz atbalsts tiem, kas tos risina. Ļoti zīmīga šajā gadījumā ir rinda: *Tu muna latgalīte – Reņķa duorzā tiksi* (Ka, 2015, 7). To var uztvert kā ironisku, mūziķu radītu frazeoloģismu [mūsdienu lāstu! – I. G.], proti, esi uzmanīgs, savādāk vienīgais, ko savā dzīvē sasniegsi, ir šlāgermūzikas aptauja, kuras fināls notiek Ventspilī, jau minētajā Reņķa dārzā.

No glokalizācijas aspekta raugoties, Latgale ir vieta Latvijā, uz kuriem brauc atpūsties Latvijas iedzīvotāji, savukārt Latvija ir vieta, uz kuriem brauc latvieši (un ne tikai) no visas pasaules, atpūsties vai arī izmantot medicīnas pakalpojumus. Šai ziņā sociālās realitātes absurdu pauž grupas „Kapli” dziesma „Emigranta polka”. Polka – folkloras, arī etniskās piederības zīme daudzām tautībām, – *mūzika tomēr pārsvarā gadījumu ir samērā jestra, un noteikti 2/4 vai 4/4 takstmērā* (Bērziņš 1998–2017). Šāda nosaukuma izvēle (arī mūzikas ritma izvēle) pastiprināti parāda kontrastu starp skarbo saturu un emocionālo iedarbīgumu, kādu klausītājs saņem no dziesmas. No vienas puses, tā ir kļiedzoša sāpe par dramatisko sociālo situāciju: *Tī koč ir dorbs/ A, te – a, nu da* (Ka, 2013, 3). No otras – tā ir arī mājās (Latvijā, Latgalē) palicēja pozīcija, kas šo realitāti arī pārdzīvo un skatās uz aizbraucējiem ar neuzticību, dažkārt pat kā uz dzimtenes, vispārcilvēcisko vērtību nodevējiem, materiālā labuma tīkotājiem:

Sakruosim nauđu

nūpierksim bemku

vacumā suoksem biznesu

viņ nazynom tik kaidu.

Bet iz Latveji es braucu salabuot zūbus

i nūdzert atvalinuojumu (Ka, 2013, 3).

Kā teritoriālās piederības zīme parādās arī Rīga, kas, balstoties uz galvaspilsētas un arī Latvijas lielākās pilsētas statusu, vienmēr atstāj zināmu iespaidu uz mazpilsētu

vai lauku iedzīvotājiem, kā arī padaru sarunbiedru apkārtējo acīs nozīmīgāku, ietekmīgāku:

*Vysu myužu taupeits, taipat
 Taipat, minotā byus zaudeits.
 Bet es viņ dziedieju,ka tev ir draugs,
 Bet tev ir draugs Reigā* (Ka, 2015, 8).

Savukārt no Rīgas rajoniem dziesmu tekstos visbiežāk parādās tieši Pļavinieki, kas asociējas ar vidējā iedzīvotāju slāņa guļamrajonu: *Mēs pīrksim dzīvokli./ Nu, kaut kur Pļavniekos* (Ka, 2013, 3).

Jau citādas, viegli humoristiskas noskaņas ir rodamas grupas „Dabasu Durovys” dziesmā „Vīpyngys blyuzs”. Vīpinga ir Rēzeknes pilsētas rajons, kurš jau kādu laiku ir zaudējis „studentu guļamrajonu” statusu, bet teksts ir tapis tajā laikā (2008), kad daudzi jaunieši devās ciemos pie filologu un vēsturnieku meitenēm uz Rēzeknes Meža ielas kopmītnēm: *Brauču iz Vīpyngys pusi/ Ar 21-mū maršrutku iz Vīpyngys pusi* (DD, 2008, 2).

Grupu dziesmu tekstos ir sastopami arī citur pasaulē esošu valstu un vietu nosaukumi, kas kopumā neietver nekādas kultūrzīmēm raksturīgas mīklas vai ideju pārneses. Tie ir uzskaitījumi, kas mijas tikpat strauji kā mūsdienās daudziem cilvēkiem dzīves, darba vietas, arī cilvēki apkārt: *Viņš tagad strādā Norvēģijā.../Aberdeen, Oslo, Dublin and Hall* (Ka, 2013, 3). Vietas, kuras neko nenozīmē emigrantam no Latvijas, grūti izrunājamas, grūti saprotamas, taču nodrošina eksistenci, tāpēc nonākušas emigranta redzeslokā. Tāpat kā veicamie darbi (*krysts, kas juonas*) ir dažādi, piemēram, *Īrejis zemenis*, kur izvēles iespējas ir diezgan ierobežotas, vienīgi dziesmas autors uz to visu skatās skeptiski un noraidoši, *Maņ gon tys vyss likās svīsts!* (Be, 2013, 9)

Nedaudz komplicētāka varētu būt kultūrzīme – Anglijas upe Temza: *Trīs vīri stāv pie Temzas/ (...) Skolotājs, kurpnieks un cietumnieks* (DD, 2014, 6). Tā var būt vieta, kurp aizbraukuši daudzi latvieši, apliecinot Lielbritāniju kā vienu no latviešu emigrantu galapunktiem, kā arī to, ka projām dodas cilvēki ne tikai ar profesionālo izglītību, bet arī ar augstāko – trīs vīri, trīs emigranti. Savukārt, no literārā viedokļa raugoties, ir iespēja vilkt paralēles ar pasaulslavenā Džeroma K. Džeroma darbu „Trīs vīri laivā”, kuri gatavojas un veic ceļojumu pa šo upi. Trūkst tikai suņa...

Folkloriskās kultūrzīmes

Jāpiezīmē, ka šajā pētījumā folkloriskais ir domāts visplašākajā šī vārda nozīmē (ne tikai tautas sacerējumi, bet arī notikumi, objekti, lietas, kas laika gaitā folklorizējas, nereti kļūst par literāro pasaku sižetiem).

Te ir minams grupas „Borowa MC” teksts par Pinokio, kur galvenajā personāžā ir apvienoti vairāki tēli: gan *duraceņš*, gan kultūrists, gan pats lirikas *es*, savas identitātes meklētājs. Pinokio ir itāliešu autora Karlo Kollodi radītais varonis (Kollodi 2016), koka lelle ar garu degunu, kas dodas meklēt piedzīvojumus, piedzīvojot pakāpenisku

izaugsmi, līdz beigās piepildās viņa sapnis – kļūt par īstu zēnu. Dziesmas tekstā ir saglabāts literārās pasakas varoņa vārds, taču tā tēlojums ietver arī mūsdienu „varoni”: *kaidis kulturists guoja princeseiti stykla kolnā gluobi, / Bet pakryta i dagunu sasyta!* (Bo, 2007, 7). Ja latviešu tautas pasakā „Zelta zirgs” (arī vēlāk zināmajā Raiņa lugā) kalnā kāpa gara varonis, tad te tas ir 21. gs. „kultūrvaroņa produkts” – narcistisks Tarzāntipa varonis. Dziesmas lirikas *es* vairāk tiek pozicionēts kā antivaronis, jo viņš ir bailīgs:

*Piec vuordim
„Reiz dzeivuoja jī laimeigi”
Tuoļuok laseit palīk bais* (Bo, 2007, 7).

Antivaronis tādā nozīmē, ka viņš nemaz nemēģina neko mainīt sevī, viņam ir bail uzņemties atbildību un mūsdienu realitāte bieži vien sniedz tikai ilūziju par laimīgām beigām. Tas tikai apliecina, ka mūsdienu pasaulē pat stabilas vērtības tiek zaudētas:

*Našķir gruomotys beigys,
Nivīns nagryb zynuot,
Ar kū klasiskais stuosts šudiņ beidzās* (Bo, 2007, 7).

Tiek atklāta neziņa, bailes, nestabilitāte, nemitīga „labākas dzīves”, „burvju mājiņa” gaidīšana. Tāpat ir jaušama ironija, pat postmodernismam raksturīgā parodija par varoni – kultūristu vai mūsdienu jaunieta, piemēram,

*Parosts jaunlaiku varūņs
Vacu mozcenys telefonu rūkā
Dūduos īkaruot jaunavys* (Bo, 2007, 9).

Dziesma parāda gan varoņa, gan varoņdarba niecīgumu, jo sociālais *jaunlaiku varūņa* raksturojums nez vai ļaus viņam apliecināt sevi attiecību meklējumos. Savukārt daudzskaitļa lietojums sieviešu dzimtes pārstāvju apzīmēšanā norāda, ka arī viņam pašam tas nav īpaši svarīgi. Šo vērtību degradāciju dziesmas autors A. Runčis pastiprina, izmantojot M. Servantesa literāro tēlu Donu Kihotu, ar ko tiek salīdzināts jauno laiku varonis, kas dodas bezcerīgā cīņā, apliecinot to, ka visos laikos ir savi varoņi, bieži vien pārprasti, nesaprasti un vientuļi:

*Atsacer, seņ tu lasieji
Gruomotu par Donkhotu,
Smiejīs par juo klaidom..
Īsaver sevī –
Par kū nasasmejīs tagad?* (Bo, 2007, 9)

Tāpat lirikas *es* mēģina izskaidrot savu patību ar kultūrziemes palīdzību. Pinokio kā kopsaucējs dažādajiem jaunā laika varoņa meklējumiem izvēlēts arī tāpēc, ka viņa būtība ir saistīta ar meliem. Proti, jo vairāk melo, jo garāks izaug deguns, jo grūtāk tapt no koka kluča par īstu puiku. Tā arī šeit – lirikas *es* vismaz zemapziņas

līmenī apzinās, ka pasaule, kuru viņš būvē, ir ārišķīga, formāla, mākslīga. Kopumā „Borowas MC” albuma „Plastilina pasaule” tekstos ir lasāms, ka lirikas *es*, kas zināmā mērā ir mūsdienu „kultūrvaronis”, ko gan biežāk nākas asociēt ar antivaroni, meklē un rada savu ideālo pasaules modeli, diemžēl tikai virtuālā (bieži arī tikai digitālā) realitātē: *Tovā idealā pasaulī/ Viņ virtualys problemys* (Bo, 2007, 9). Trauslumu, vienas dienas efektu, iluzorumu rada arī izvēlētie darbības rīki: *plastilīns, zeimuļs, eisziņa: Napateik – izdzēs/ I suoc vysu nu gola* (Bo, 2007, 2). Līdz ar to te var runāt par zināmu postmodernisma sludināto spēles principu: spēle spēles pēc, tiek atklāta radīto vērtību relativitāte:

*Kū gudrys dūmys dūmuot,
Vīnolga kotram pasaule sova
I taisneiba taipat – kotram sova!* (Bo, 2007, 11)

Folkloriskās kultūrzīmes, arī literārās (piemēram, *Dons Kihots*) rāda, ka dziesmu lirikas *es* ir sevis meklējumos, taču pielāgošanās mūsdienu sabiedrībai, tehniskā progresa iespējas degradē kā viņa priekšstatus par pasauli, tā arī par savu vietu un lomu tajā.

Kopējs šiem tekstiem ir tas, ka apzināti un dažkārt neapzināti notiek izvairīšanās no savas dzīves (*I dzeive suocās, kod* [telefona – I. G.] *batereja beidzās* (Bo, 2007, 9)): iemiesošanās šovā, iedomu piļu konstruēšana, aizbraukšana uz ārzemēm utt., proti, būšana „svešā” pasakā. Nenotiek ceļš uz patību, tiek pausta tā pati vērtību degradācija, kas grupai „Kapli” pasniegta ironiski sarkastiskā stilā.

Vēsturiskās kultūrzīmes

Grupa „Dabasu Durovys” savu dzīves filozofiju un jēgas meklējumus atklāj, izmantojot vēsturiskās kultūrzīmes.² Piemēram, vienā no dziesmām tiek pieminēta no antīkajiem laikiem zināmā upe Rubikona,³ kas iemieso saišu saraušanu ar veco un neatgriešanos iepriekšējā situācijā. Konkrētajā dziesmas tekstā netiek minēti specifiski vēsturiskie apstākļi, bet Rubikona dod vispārīgu sapratni par to, ka ir svarīga izvēles situācija:

*Kļūdīties nedrīkst, uz spēles likts daudz
Doties uz priekšu vai iet atpakaļ*

Jāšķērso, kad Rubikona. (DD, 2016, 6)

Vēsturiski jaunāka zīme ir *Sauļis karaļa golms*, kas ir saistāma ar Francijas Karali Luiju XIV, pazīstamu arī kā „Saules karali” (Steingrad, 2007), un viņa Versaļas pili, kas simbolizē absolūto monarhiju un viena pareizā viedokļa politiku 17. gs., nerēķinoties

² Dziesmu tekstu autors lielākoties ir Arnis Slobožaņins, pēc izglītības vēsturnieks. Šis apstāklis bieži vien pat neapzināti var ietekmēt tekstu sacerēšanu.

³ Upe, kas atdalīja Galliju no Itālijas, to šķērsojot, karavadonis Cēzars (49.g.p.m.ē.) bez iespējām atkāpties meta izaicinājumu Romas republikas vadībai, aizsākot varas pārņemšanu Romas valstī.

ar pārējo tautu: *Tie, kuri varēja atļauties maksāt vairāk nodokļus, maksāja mazāk tieši novecojušo nodokļu iekasēšanas likumu un pārtikušo augstmaņu nopirkto amatu dēļ. Tie, kas vismazāk varēja atļauties maksāt, proporcionāli samaksāja visvairāk. Šāda sistēma veicināja daudzu iedzīvotāju nabadzību, tādēļ lielākā daļa cilvēku piederēja nabadzīgo grupai, kas visvairāk maksāja nodokļus.* (Trueman, 2015). Dziesmas teksts ir saistāms ar mūsdienu politiskās elites darbību, pieņemot sev izdevīgus lēmumus un uzspiežot savu vienīgo pareizo viedokli, nerēķinoties, ka tautas pacietības mērs ir pilns un: *Ir lobuok izdareit i kliudeitīs, / Kai nadareit, viņ vysiim žāluotīs* (DD, 2014, 9). Tātad izskan aicinājums uz aktīvu līdzdarbošanos un viedokļa izteikšanu, jo kur gan to vēl darīt, ja ne demokrātiskā iekārtā.

Grupas „Dabas Durovys” tekstos pavīd vēl viena izcila Francijas vēstures pārstāvja – Napoleona – vārds, kas tiek izmantots skolotāja gaitas vizualizēšanai, tādējādi norādot uz viņa egoismu un ambīcijām (Napoleona kompleks), arī izcilību un spējīgumu:

Viņam ir Napoleona gaita.

algebru var iemācīt

visslinkākajam zeņķim (DD, 2014, 6).

No jaunāko laiku kultūrziņēm ir sastopamas divas, viena ir bēdīgi slavenā Malaizijas aviokompānijas lidmašīna (LETA, 2014), kas lidoja uz Pekinu, pazuda bez vēsts un joprojām ir neskaidra tās katastrofas vieta un apstākļi:

Ir pasaulī radeibys taidys,

Kas zynuotu stuostēt par jū

Lohnesa brīsmūni baigū

Voi boingu pazudušū (DD, 2016, 2).

Šajā fragmentā ir sastopama folkloriska kultūrziņe *Lohnesas brīsmūns*, kas joprojām tiek pieminēts gan presē, gan dziesmās, taču nekādu reālu pierādījumu tā eksistencei nav, tādējādi dziesmas teksts uzsver, ka pārdabiskas, neizskaidrojamas parādības ir visos laikos, taču mūsdienās mazāk baida izdomāti briesmoņi, bet šausmas, pašu cilvēku bezatbildības radītas katastrofas notiek realitātē.

Savukārt otra mūsdienu kultūrziņe ir Anglijas hercogiene *Keita Midltona*, kas tiek izmantota, lai apdziedātu dziesmas lirikas *es* iekāroto sievieti, uzsverot viņas vēsumu, lepnumu, kādam pēc stereotipiem vajadzētu piemist par karaliskās ģimenes pārstāvi kļuvušai sievietei:

Un skatiens nedaudz augstprātīgs – tev ir kaut kas no

Midltones Keitas. (DD, 2014, 3)

Īpaši ir jāizceļ sociāli vēsturiskā kultūrziņe – *vacūs krāmu būde*, kurā ir:

Dūmroksti par Zīmyssvātku kaujom,

Puora vacys bildis...

*Bītlu platis,
Valneiši nu tautys deju skatis* (DD, 2014,5).

Šāda veida uzskaitījums raisa klausītājā noteiktu atmiņu gammu par senām un mīļām lietām, bet kopumā tas viss vedina uz vienu skaudru atziņu: *mes zynom, kas reiz byus.../ Blokus vacom vuocu kedom iz tuo plaukta kuodreiz nūliks arī myus* (DD, 2014, 5). Vēsturisko kultūrziņju pieminēšana dziesmu tekstos sniedz klausītājam iespēju apzināties, ka arī viņš/ viņa ir daļa no pasaules vēstures, ka tepat blakus norisinās tie paši procesi, kas ir notikuši un notiek citur pasaulē.

„Mazā cilvēka” tēlojums

Kā nosacītu sociālu kultūrziņju grupu var pieteikt „mazo cilvēku” un viņa dienišķās dzīves tēlojumu, *ikdienas realitātes iekļaušana dzejas tēmu lokā liecina par autoru nevienaldzību pret laiku un vietu, kurā viņam lemts dzīvot. Tas liecina arī par vēlēšanos šo realitāti mākslinieciski apjēgt* (Salējs 2007: 26–27). Šādi mūsdienu „varoņi” lielākoties tiek atklāti ironiski vai ar vieglu humoru, piemēram, grupas „Borowa MC” dziesma „Baba Toņa inženers”. *Baba, babiņa* Latgalē tiek uztverta par ģimenes balstu, *arī dzimtas vienotāju* (Pošeiko 2012: 58). Savukārt dziesmas tekstā tiek atainota *baba* – „supermens”: *jei prūt bremsis nūjimt, eļļu nūmaineit jei prūt, ritiņam jei kiedi maina* utt., kas, no vienas puses, atklāj pagājušā gadsimta 60.–90. gadu maskulinizētu sieviešu dzimtas pārstāvi, no otras puses – šis tēls ataino tā laika un arī mūsdienu bēdīgo situāciju laukos, kad ir izteikts vīriešu darba roku trūkums, kā rezultātā daudzas sievietes iemācījās to, ko labprātāk nemācītos.

Arī grupas „Kapļi” tekstos uzmanība ir vērsta uz lauku vidi, kur tiek atainoti dzīvi raksturi ar savu attieksmi pret lietām un cilvēkiem: *Tī starp divim sābrim dzeivuoja Madaļa, / Vīnam jei deve, a, ūtram jei – nā* (Ka, 2013, 1). Lai gan ir izteikti jūtama autora ironiskā attieksme pret saviem tēliem, tomēr nedrīkst neievērot to traģismu, ko nozīmē kļūt par atstumto nelielā apdzīvotā lokalitātē cilvēkam, kas visu dzīvi tur ir dzīvojis un bijis tāds pats kā pārējie:

*juos zūg nu mane elektreibu
i vēl juos mani izslēdze nu bazneicys
Skauž, juom tūmār muns sābris Onupris...
Tekļa, Broņa vairuok narunoj* (Ka, 2013, 6).

Sava veida drāma izskan arī tekstā „Autoservisa milfs”, atainojot vientuļas sievietes likteni:

*bet šefs jai nikuo nasoka.
Juos tīši dorba pīnuokumi
suocās piec pusseptenim...
Bet tev ir juosariekinoj,
ka Zīmyssvātkūs byusi vīna.
Tovam šefam ir saime*

*bet Zīmyssvātki ir gimenis svātki.
Autoserfisa milfs (Ka, 2013, 5).*

Arī grupas „Dabasu Durovys” tekstos pieminētie „mazie cilvēki” pārstāv dažādas profesijas: *Pauļuks Dakša – vacais mašīnists, benzīntanka pārdevējā Marta Kamoliņa, Meikuls – veikala īpašnieks* un vienkāršs kaimiņu zēns ar iesauku *Krans*. Ir atsevišķas sociālas vai profesionālas iezīmes, kas iezīmē mūsdienu tipiskumu un bezcerīgumu. Tas, ka lielākajai daļai šo dziesmu tekstu „mazajiem varoņiem” doti personvārdi nenorāda uz autobiogrāfiskumu vai kultūrvēsturisku nozīmību, bet tieši pretēji – uz tipiskumu un personības, individualitātes pašnodzēšanos. Šie tēli ir traģikomiski savā atstumtībā un vientulībā, taču bēdīgākais, ka līdzīgi kā 21. gs. dzejā arī dziesmās parādās motīvs, kas šīs iezīmes sāk attiecināt uz lielu daļu mūsdienu sabiedrības, tādējādi *ikdienas realitātes iekļaušana savas dzejas telpā šiem autoriem ļauj atklāt laikmeta garīgo gaisotni. Tā nav iepriecinoša* (Salējs, 2007: 36).

Secinājumi

Lai gan kultūrzīmes latgaliešu grupu tekstos nav sastopamas bieži, tomēr tās ir daudzveidīgas. Etniskās piederības zīmes pamatā atklāj tekstu autoru dzimto vieto Latgali un latgaliešus gan ar tipiskiem pozitīviem/ negatīviem stereotīpiem, gan patriotiskiem un ironiskiem tekstiem. Arī ar Latviju un Eiropu saistītās kultūrzīmes iezīmē ironiski skaudro realitāti par izceļošanu, dažreizējo Latvijas apciemošanu, savas vietas un mērķa meklējumiem.

Starp folkloriskajām kultūrzīmēm ir izceļams *Pinokio*, kura tēlojumā tiek apvienots gan muļķītis, gan kultūrists, gan pats liriskas *es*, savas identitātes meklētājs. Visas varoņu izpausmes, kas atklājas arī citās dziesmās, maldinoši liek domāt, ka varētu tapt atrasts arī mūsdienu varonis. Taču pielāgošanās mūsdienu sabiedrībai, tehniskā progresa iespējas degradē kā viņa priekšstatus par pasauli, tā arī par savu vietu un lomu tajā, tāpēc biežāk tas izpaužas kā antivaronis vai iluzors priekšstats par varoni.

Vēsturiskās kultūrzīmes (galvenokārt grupas „Dabasu Durovas” tekstos) atklāj vairāku laikmetu zīmes, kas lielākoties ir saistāmas gan ar sadzīviskām, gan ar sociālpolitiskām situācijām. To pieminēšana dziesmu tekstos sniedz klausītājam iespēju apzināties, ka arī viņš/ viņa ir daļa no pasaules vēstures, ka tepat blakus norisinās tie paši procesi, kas ir notikuši un notiek citur pasaulē.

Kā nosacīta sociālu kultūrzīmju grupa ir izvirzāma „mazo cilvēku” un viņu dzīves atainošana mūsdienu pasaulē. Te ir sastopami dažādi tipiski varoņi (vientuļas sievietes, pārdevēja, kaimiņzēns u.c.), kas ir traģikomiski savā atstumtībā un liekā sabiedrības elementa izjūtā, taču rāda iezīmes, kas ļauj tās attiecināt uz lielu daļu 21. gs. sabiedrības.

AVOTI

- Bez PVN (2006). *Pyrms Vuorda...* Latgolys Producentu Grupa.
 Bez PVN (2013). *Reits*. Latgolys Producentu Grupa.
 Bicāne, Laura (2013). *Es tiaki ļaujūs*. Latgolys Producentu Grupa.
 Borowa MC (2005). *Trapis iz Nakurīni*. Mikrofona Ieraksti.
 Borowa MC (2007). *Plastilina pasaule*. Mikrofona Ieraksti.
 Borowa MC (2008). *Ui, lobs!* A2Promo, SIA Ideju parks.
 Dabasu Durovys (2008). *Ļepetņiks*. Latgolys Producentu Grupa.
 Dabasu Durovys (2012). *Stycklu vītā skaņa*. Latgolys Producentu Grupa.
 Dabasu Durovys (2014). *Bāka*. Latgolys Producentu Grupa.
 Dabasu Durovys (2016). *Pādys runoj*. Latgolys Producentu Grupa.
 Kapļi (2013). *Prauda par Madali*. <http://projektskapli.wixsite.com/projektskapli/album>, sk. 25.11.2016.
 Kapļi (2015). *Ašņa dasys*. Latgolys Producentu Grupa.
 Sovvaļņiks (2010). *Bolts susātivs*. SIA Ideju parks.

LITERATŪRA

- Bērziņš, Ansis Ataols (1998–2017). *Polka*. <http://folklor.lv/skola/polka.shtml>, sk. 27.11.2016.
 Dubiņa, Ieva (2007). Stāsta un dzīves mijiedarbe. Silova, Lita (sak., 2007). *Latviešu literatūra 2000–2006*. Rīga: Valters un Rapa, 72–110.
 Kļavinska, Antra (2012). Latgališi. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca* I. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 365–368.
 Kollodi, Karlo (2016). *Pinokio piedzīvojumi*. Rīga: Zvaigzne ABC.
 LETA (2014). *Pazudusi pasažieru lidmašīna ar 239 cilvēkiem*. <http://apollo.tvnet.lv/zinas/pazudusi-pasazieru-lidmasina-ar-239-cilvekiem/640881>, sk. 27.11.2016.
 Pošeiko, Solvita (2012). Baba. Šuplinska, Ilga (zin. red., 2012). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca* I. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 58–60.
 Salējs, Māris (2007). Dzejas ainas ieskicējums. Silova, Lita (sak., 2007). *Latviešu literatūra 2000–2006*. Rīga: Valters un Rapa, 11–57.
 Steingrad, Elena (2007). *Louis XIV – the Sun King*. <http://www.louis-xiv.de/>, sk. 25.11.2016.
 Šuplinska, Ilga (2006). Kultūras zīmes funkcijas postmodernā tekstā. *Humanities in new Europe*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. 39–53.
 Veidemane, Ruta (1977). *Izteikt neizsakāmo. Lingvistiskā poētika*. Rīga: Liesma.
 Trueman, Chris (2015). *Louis XIV and Domestic Policy*. <http://www.historylearningsite.co.uk/france-in-the-seventeenth-century/louis-xiv-and-domestic-policy/>, sk. 25.11.2016.
 Лотман, Юрий, М. (1996). *Анализ поэтического текста*. Санкт-Петербург: Искусство.